

Dezső László

Tipológia és kontrasztív nyelvtan a nyelvoktatásban

Az utóbbi években jelentős helyet foglalnak el a kontrasztív nyelvészeti vizsgálatok világszerte a nyelvtudományban, a nyelvoktatásban. Egyesek a kontrasztív nyelvészet divatjáról is beszélnek. A divatból csak annyi igaz, hogy a kontrasztív nyelvészet az érdeklődés középpontjába került a nyelvoktatók körében, s már kezdenek tudni róla a nyelvtanulók hatalmas táborában is, akik ha nem is ismernék ezen a néven, írásbeli dolgozataikban és szóbeli feleleteikben okvetlenül találkoztak azokkal a tünetekkel, amelyek gyógyításában a kontrasztív nyelvészet hivatott segédkezni. Ezek a tünetek az anyanyelv rendszerének hatásában, ebben a vonatkozásban káros befolyásában, a célnyelv szabályrendszerének eltorzulásában jelentkeznek, ami az anyanyelv és célnyelv rendszerének nem kellő konfrontálásából adódik. A kontrasztív nyelvészeti kutatások a két nyelv rendszerének általánosabb, tipológiai igényű leírására, az idegennyelv-elsajátítás folyamatának elemzésére: tananyag-elemzésre, a hibák elemzésére épülnek. A nyelvészet feladatát taglalva helyesebb az idegennyelv-elsajátítás nyelvészeti komponenséről beszélnünk, amelynek része a két nyelv egybevető leírása, a hibaelemzés, a tananyag-programozás nyelvészeti vizsgálata.

A nyelvelsajátítás nyelvészeti komponense e feladatok megoldásában a tipológiára, mint alaptudományra támaszkodik: az egyes nyelvek egybevető leírása legáttekinthetőbben azoknak az egyetemes és típuszabályoknak ismeretében végezhető el, amelyek a konfrontálandó két nyelvben realizálódnak. A tipológiai egybevetés egyidős a történeti összehasonlító vizsgálattal, a tipológia

egyik megteremtője Wilhelm von Humboldt, a nyelvelmélet megalapítója, aki egyúttal kitűnő komparativista is volt. Később azonban a rokon nyelvek összehasonlításának útjai elváltak a tipológiai egybevetéstől. Ez szükségszerű volt, de egyiknek sem vált hasznára: a tipológia vizsgálati területe erősen leszűkült, nem konkretizálódott eléggé, a komparativisztika pedig az egyes nyelvcsaládok sajátosságaira korlátozódott, nem kereste az általánosabb törvényszerűségeket. A tipológiai hasonlítás fő területe az alaktan volt sokáig. Mind a kétféle összehasonlításban az alaktan állt középpontban. Sajnos, az alaktani típusok megállapításához jó ideig téves interpretáció is járult: a nyelvek fejlettségéről vontak le következtetést maguk a tipológusok is, s ez a laikusok között felnagyítva terjedt el. A mondattani tipológia is az alaktanihoz kapcsolódott kezdetben, s csak a mondattani kutatások önállósulásával, sőt középpontba kerülésével bontakoztak ki az önálló mondattani tipológiai kutatások. Ez utóbbi körülmény és a nyelvelméleti kutatások megélnkülése folytán a tipológia egyre nagyobb fontosságot kapott a modern nyelvtudományban.(...)

A nemzetközi kooperáció az idegen nyelvek oktatásának világméretű fellendüléséhez vezetett. Egyre többen és lehetőleg rövid idő alatt akarják aktívan elsajátítani az idegen nyelveket. Ez egyre nagyobb követelményeket támaszt a nyelvoktatás egyik alaptudománya, a nyelvészet elé. Mondtuk, hogy a nyelvészeti diszciplínák közül a tipológia az, amely tárgyánál fogva hivatott arra, hogy az idegennyelv-oktatás alapjául szolgáljon a nyelvészeti komponensen belül. Ezt ma már általában felismerik mind a nyelvészek, mind a nyelvészetet is művelő nyelvoktatók, legfőljebb azon lehet csodálkozni, hogy a nyelvtipológia és az idegen nyelv oktatása nem találkozott előbb. Ennek a tudománytörténeti oka eléggé kézenfekvő: mindkét tudományág régebben a nyelvtudomány periferiális területei közé tartozott, s egymásról

keveset tudtak. Hadd világítsam meg ezt egy hasonlat-
tal: két budapesti hiába él ugyanabban a városban, ha
egyik Rákospalotán, a másik Budafokon lakik, s a kerü-
letéből nem mozdul ki, aligha találkoznak egymással.
A nyelv univerzális törvényeit szemlélő tipológus alig-
ha akadt össze a nyelvoktató nyelvészszel, akit telje-
sen lekötött az, hogyan tudná megtanítani az idegen
nyelv tanulói számára oly nehezen megfogható sajátosságait,
finomságait. Ha a hasonlatom sántított is, egy tanul-
ságot mindenképpen lényeges figyelembe venni. A tipoló-
gia és a nyelvoktatás nyelvészeti problematikájának
vizsgálata csak akkor találkozhat eredményesen, ha a
nyelvoktatás kérdéseit a maguk konkrétságában ugyan, de
a megfelelő elméleti háttérrel együtt tudjuk elemezni.
A tipológiának viszont ki kell terjeszteni kutatási kör-
rét a nyelv egyetemes és típuszabályain kívül a nyelv-
elsajátítás tipológiai problematikájára is.

Hadd szóljak néhány szót az utóbbiról. A tipológia,
sőt a nyelvészet eredményeit elsősorban a tankönyvírás-
ban kell figyelembe venni. Mivel azonban a tankönyvek -
ha egyáltalán vannak - mindig kiegészítésre, javításra
szorulnak, az alkotó szellemű, újításra kész pedagógus-
nak is jó ismerni a kontrasztív nyelvészet eredményeit.
A nyelvésznek viszont tanulmányoznia kell a tananyag
programozását a tankönyvekben, vizsgálnia kell azt, ho-
gyan sajátítják el a hallgatók az előírt anyagot, ho-
gyan alkotnak ennek alapján helyes vagy téves szabályo-
kat, mi módon sikerül a jó pedagógusnak megtanítani az
idegen nyelvet a tankönyv segítségével, esetileg annak
ellenére. Röviden a nyelvész, a tipológus feladata nem-
csak az, hogy szembeállítsa a két nyelv rendszerét,
hanem az is, hogy vizsgálja az idegen nyelv tanulási fo-
lyamatát. Ez új, sőt merőben új feladat elé állítja a
nyelvészt, a tipológust, s arra sarkallja, hogy keresse
a kapcsolatot a nyelvoktatókkal.

Hazánkban jelenleg több szervezeti kontrasztív nyelv-
észeti munkálat van folyamatban: a magyart mint anya-

nyelvet és célnyelvet vetik össze a szerbhorváttal, angollal, tehát kétarcú kontrasztív vizsgálatot végeznek. A hazai orosz, ill. francia tanítást segítjük az orosz-, ill. francia-magyar kontrasztív nyelvészeti vizsgálatok. Kolozsvárt román-magyar, Pozsonyban szlovák-magyar egybevető nyelvészeti kutatások folynak. Ezeknek a vizsgálatoknak a során elsősorban a két nyelv megfelelő részrendszereit vetik össze, de az orosz- és főleg az angol-magyar munkálatban már jelentős szerepet kap az idegen nyelv elsajátításának az elemzése is.

Azok a kollégák, akik idegen anyanyelvűeknek oktatják a magyar nyelvet, jelentős segítséget adhatnak hazánknak az említett újszerű kutatásokban, abban, hogy a nyelvészet szemszögéből, tervszerűen vizsgálják a magyar nyelv tanításának folyamatát. Ezen belül különös figyelmet lehet fordítani az egyes részrendszerek tanítására és tanulására, arra, hogyan kapcsolódnak ezek össze a nyelvelsajátítás folyamatában.

(1971.)